

Seyahatname-i Avrupa yazarı Mehmed Rauf'un "Avrupa Layihası" İsimli Basılmamış Eseri Üzerine

On the Unpublished Work "The Discourse of Europe" by Mehmed Rauf the Author of The Travelogue of Europe

Fikret TURAN¹

ÖZ

Büyük Londra Sanayi Fuarına yaptığı seyahatinde Avrupa'nın birçok şehri ziyaret eden Mehmed Rauf, anılarını *Seyahatname-i Avrupa* isimli eserinde anlatırken Avrupa'nın ekonomik, siyasi ve sosyal özelliklerine dair görüşlerini elyazması hâlindeki "Avrupa Layihası"nda açıklamıştır. Yazara göre Avrupa devletlerinin güçlenmesi halkın refahına, nüfusun artmasına ve imar çalışmalarına dayalı olarak meydana gelirken halkın can ve mal güvenliği ile ırz ve namusunun korunup kollanması hususları en başta gelen devlet sorumlulukları olarak görülür. Layihada Avrupa'ya dair dönem aydınları arasında yaygın olarak oluşmuş görüşler daha ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Avrupa Layihası, Seyahatname-i Avrupa, Rifat Paşazade Mehmed Rauf (1829-1883), 1851 Büyük Londra Sanayi Fuarı, Tanzimat bürokratları, Türklerde Avrupa imajı, 19. yüzyılda Avrupa

ABSTRACT

Mehmed Rauf, who was a young Ottoman bureaucrat and traveller, visited many cities and sites of Europe during his travels to the Great Exhibition of London in 1851. He narrated his visits and impression of travelling in his printed book *Seyahatname-i Avrupa* "The Travelogue of Europe", and explained his views on the economic, political and social conditions and characteristics of European societies in his unpublished "Avrupa Layihası" "The Discourse of Europe" which is in the form of a handwritten manuscript. According to the author, in the report, the strength of the European states was based on the welfare of the people, the increase of the population and the investments in urban construction. In order to succeed in these areas, European states viewed the security of life and property and the protection of chastity and honour of people as the most important state responsibilities. He explained his views in more detail in comparison with all major widespread views on Europe shared by the Ottoman intellectuals of the time.

Keywords: Avrupa Layihası (The Discourse of Europe), Seyahatname-i Avrupa (The Travelogue of Europe), Rifat Paşazade Mehmed Rauf (1829-1883), 1851 Great Exhibition of London, Tanzimat bureaucrats, European image of the Turkish people, Europe in the 19th century.

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Fikret Turan (Prof. Dr.),

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili

ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-posta: fikret.turan@istanbul.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3532-3910

Başvuru/Submitted: 15.09.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:

20.10.2020

Son Revizyon/Last Revision Received:

02.11.2020

Kabul/Accepted: 05.11.2020

Online Yayın/Published Online: 20.12.2020

Atıf/Citation: Turan, Fikret. "Seyahatname-i

Avrupa yazarı Mehmed Rauf'un "Avrupa

Layihası" İsimli Basılmamış Eseri Üzerine."

Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology 30, 2

(2020): 735-755.

<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.810445>

EXTENDED ABSTRACT

The Ottoman bureaucrat and intellectual Mehmed Rauf travelled to a number of countries, cities and regions of Europe on his way to and from the Great Exhibition of London (opened on May 1, 1851), and reflected his views and impressions on his visits in the book entitled *Seyahatname-i Avrupa* (The Travelogue of Europe). This work is one of the most important travel works in terms of the number of cities and places visited among the works describing the travels of Ottoman statesmen to Europe up to that time. The second part of the author's handwritten autograph of the *Seyahatname-i Avrupa*, includes an unpublished report (layiha) by the same author, in which the economic, political and social features of Europe are evaluated. This report, which has comparable features to the opinion writings of certain earlier Ottoman statesmen who have travelled to Europe, is a piece of work that can be viewed as a bureaucrat intellectual's report on European societies at the end of his travels. In this study, we examine the textual features of this autograph work, the subjects it dealt with and the similarities to the works that it was influenced by. We also provide a transcription and facsimile of certain parts of the work in Latin letters for better understanding of the text.

In the report, the author expresses the dominant views and administrative measures that ensured the strengthening and progress of European states. According to him, in Europe, civil servants had certain rights while doing their duties and holding responsibilities. Practices regarding the training, appointment, social rights and responsibilities of civil servants had a great part in Europe's success. Civil servants openly expressed their opinion on government affairs. In the negotiations on state affairs, all of them freely expressed what they knew without fear and expressed useful views. The work and affairs of civil servants and deputies were supervised. Especially in countries governed by the constitutional method, that is, in the states and nations with a constitutional government, deputies who were elected by the people and sent to govern the state for a predetermined period, supervised the work of the ministers in parliament and checked if the administrative works were done in accordance with the rules set. Civil servants were selected on the basis of merit. They did not open new civil service positions only to favour someone. They also did not cause extra expenses by building unnecessary buildings. Since they did not have unnecessary officers, the number of civil servants was not many and therefore, they did not cancel or change their positions unless they had a fault.

For the author, in Europe, taxes were charged according to people's income. Taxes were collected from the people in accordance with the rates and tariffs prepared by the state, which were based on the income and trade of the people, and no money was taken from anyone more than the determined rates.

European states preferred to go to war as little as possible because wars in those times did not involve personal power and national heroism as they did in ancient times. On the contrary, they required great expenses and various technical systems. So, they carefully calculated how much it would cost and if losses could happen during the war. In Europe, people were taken

to the military for a specified period and officers were specially trained. There were many modern and regular schools for officers, and military students studied both social and military sciences in these schools.

There were schools in Europe for the education of everyone, from the deaf to the mute to the blind. There were observatories, anatomy halls, large museums and galleries where stuffed animals, skeletons and mineral samples were exhibited, all of which served to teach the application of science and studies more effectively.

Press, broadcasting and cultural activities were carried out freely in Europe. Anyone who wanted to write books on the things they had invented and experienced could easily write and have them printed, and these then passed on to new generations. In this way, the standards of science and arts increased. People in Europe had rights and freedoms. Because people were educated, policemen and officials did not treat people harshly.

Strong and big bridges and wide and smooth roads were widespread in Europe and they facilitated transportation. Railways were very developed. Transport and shipping facilities had enabled the development of agriculture and trade. Nothing would happen in any of the European countries that would lead to a weakening of agriculture and trade or even a crisis. Traveling increased tourism activities. When traveling, people did not take too many expensive and flashy things and maids with them, and they did not need to make such unnecessary expenses.

Issuing company stocks was a method used to fund large investments in Europe. One of the methods applied in the realization of the works for the welfare of the citizens was based on establishing certain companies and printing stocks on their behalf and selling them with certain prices according to procedures and rules. Banks helped development by lending, and in this way, wealthy people could safely deposit their money in banks and profit from it. Uppermost importance was given to export in Europe. They made sure that exports were higher than imports. The postal system and telegraph were also developed considerably.

Giriş

1 Mayıs 1851 tarihinde açılan Büyük Londra Sanayi Fuarına yaptığı seyahatin gidiş ve dönüş yolunda Avrupa'nın birçok ülke, şehir ve bölgesini gezen Mehmed Rauf, gördüğü yerleri ve izlenimlerini *Seyahatname-i Avrupa* isimli bir kitapta toplamıştır. Bu eser, Osmanlı devlet adamlarının o zamana kadar Avrupa'ya yaptıkları seyahatleri anlatan eserler arasında gezilen şehir ve mekânların çokluğu bakımından en önemli eserden birisidir. Biz, yazarın kendi el yazısıyla yazdığı *Seyahatname-i Avrupa*'nın müellif nüshasının ikinci kısmında Avrupa'nın ekonomik, siyasi ve sosyal özelliklerinin değerlendirildiği aynı yazara ait basılmamış bir layihanın varlığını ortaya koyarak incelemiş bulunmaktayız. Daha önce Avrupa'ya seyahat gerçekleştirmiş devlet adamlarının yazdığı mülâhaza yazılarına benzer özellikler gösteren bu layiha, yazarın *Seyahatname-i Avrupa*'da anlattığı yaklaşık dört ay süren seyahati sonunda Avrupa toplumları hakkında yazdığı rapor denilebilecek bir görüş yazısıdır. Bu çalışmada "Avrupa Layihası" olarak isimlendirdiğimiz Mehmed Rauf'a ait bu elyazması eserin metin özelliklerini, ele aldığı konuları ve etkilendiği eserleri irdeledikten sonra daha iyi anlaşılması için eserin bazı kısımlarının Latin harfli transkripsiyonunu ve tıpkıbasımını örnek parçalar olarak ortaya koyacağız.

Eserin Yazarı Mehmed Rauf Hakkında

Yazar, elyazması metnin birinci kısmını oluşturan ve sonradan basılan *Seyahatname-i Avrupa* isimli eserinin başında kendisini âmedi hulefâsından Mehmed Rauf olarak tanıtmıştır. Yazarın elyazması metinde gösterdiği ancak basılı esere almadığı bazı ifadeler kimliğine dair önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Elyazması metnin 2a sayfasında kısmen silinmiş, kısmen de üzeri çizilmiş "Rifâat Paşa hâzretleriniñ hüdmet-i sefâretle elli sekiz târihinde ikinci defâa Viyana 'azîmetinde on üç yaşında oraya berâber giderek" şeklindeki ibare kendisinin on üç yaşındayken Sadık Rıfat Paşa'nın Viyana'ya Osmanlı elçisi olarak gittiğinde aile mensubu olarak yanında bulunduğunu bildirmektedir. Bu bilgidен hareketle kendisinin Sadık Rıfat Paşa'nın (1807-1857) büyük oğlu olan ve kaynaklarda genellikle Rıfat Paşazâde Mehmed Rauf Bey olarak gösterilen kişi olduğu ortaya çıkmaktadır. Kaynaklar Sadık Rıfat Paşa'nın üç oğlundan en büyüğünün 1829 (h. 1244) doğumlu Mehmed Rauf olduğunu bildirir ki bu da Sadık Rıfat Paşanın Ekim 1842 ile Mayıs 1843 tarihleri arasında ikinci kere Viyana elçiliği görevini yaptığı sırada kendisinin 13 yaşında olduğunu doğrulamaktadır.¹ Tanzimat döneminin önemli devlet adamlarından olan yazar, 1858'de Âmedi Kaleminin amirlik derecesi olan âmedi makamına yükseldikten sonra çeşitli dönemlerde Meclis-i Vâlâ üyelikleri² ve müsteşarlıklar yapmış, 1879'da Bingazi Valiliği ve Midilli Mutasarrıflığı görevlerine tayin olmuştur. 1883'te kendisine vezirlik rütbesi verilmiş ve bundan kısa bir süre sonra da aynı yıl içinde vefat etmiştir.³

1 Mehmed Rauf'un doğum tarihine dair bkz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri: DH. SAİDd. 1-342 (H-29-12-1244), Mehmed Süreyya 1996, 4: 1362-1363.

2 Seyitdanlıoğlu 1999: 212-218.

3 Mehmed Süreyya 1996, 4: 1362-1363.

Burada bahsettiğimiz eserlerinden başka yazarın her ikisi de basılmamış “Kırım Muharebesi Tarihçe-i Siyasîsi”⁴ ile kendi döneminde görev yapan Babialı ricaline, memurlarına ve devlet görevlilerine dair kapsamlı biyografik bir eseri vardır.⁵

Elyazması Metin Üzerine

Yazarın kendi kaleminden çıktığını düşündüğümüz elyazması nüsha Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 117 katalog numarasıyla saklanmaktadır. Yazmanın tamamı 32 yaprak olup Babialı rikası denilen Tanzimat döneminde yaygın kullanılan yazı tarzıyla son derece düzgün ve okunaklı bir şekilde yazılmıştır. Yazma, başlıksız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, 1b-24b sayfalarında bulunan ve yazar tarafından kitap olarak bastırılan ve *Seyahatname-i Avrupa* adı verilen kısımdır. İkinci bölüm ise 25a-32b sayfalarında Avrupa Layihası adını verdiğimiz kısımdır. Bazı istisnalar dışında yazmada her sayfada genel olarak 23 satır bulunmaktadır. Eserin bitiriliş tarihi, ikinci metnin yani Avrupa Layihası’nın sonu olan 32b sayfasındaki keleme kaydında verilen “Sene 68, 8 Cemâziyelevvel” [29 Şubat 1852] olarak gösterilmiştir.⁶

Avrupa Layihası’nda Ele Alınan Konular

Avrupa devletlerinin güçlenmesini ve ilerlemesini sağlayan hâkim görüşler ile idari tedbirler yazının başında dile getirilmiştir. Yazara göre Avrupa devletlerinin güçlenmesi (tezyîd-i kuvvet ü miknet) halkın refahına (istirâhat-i teb’â vü millet), devletin nüfusunun artmasına (tekşîr-i efrâd ü millet) ve imar ve altyapı yatırım çalışmalarına (i’câr-ı mülk ü memleket) dayalı olarak meydana gelmiş, bu sayede üretim artmış ve ilerlemeler sağlanmıştır. Avrupa devletlerinin uzun zamandan beri kendi varlıklarının devamlılığı için elzem gördükleri bu ilerlemeleri dayandırdıkları en temel prensipler olarak da (be’kâ-yı millet ü devletiñ mev’kûf-ı ‘aliyyesi) halkın can ve mal güvenliği ile ırz ve namusunun korunup kollanması hususları olduğunu dile getirir. Yazarın bu esas ilkelere dayalı olarak oluşmuş Avrupa medeniyetinin önem verdiği konulara, uygulamalara, ortaya koydukları yeniliklere, gelişmelere ve ulaştıkları seviyeye dair görüşlerini kendi üslubuna uygun şekilde şöyle özetleyebiliriz:

Avrupa’da memurların görevleri ve sorumlulukları olduğu gibi hakları da vardır. İdari kadroları oluşturan devlet memurlarının eğitimlerine, atanmalarına, sosyal haklarına ve sorumluluklarına dair uygulamaların Avrupa’nın başarısındaki payı büyüktür. Avrupa’da memurlar kötü ve uygunsuz hareketleri olmadıkları sürece veya gerçek ve geçerli bir sebep olmaksızın, bazılarının sadece fitne çıkarmak amacıyla yapıkları yanlış hareketlerden dolayı işlerinden alınmazlar ve başka yere tayin edilmezler. Bundan dolayı hiçbir memurun diğerinden bir korkusu olmadan kendilerini güvende hissederler. Mesela, içlerinden birisi kanuna karşı

4 Türkgeldi 1987, I: 1.

5 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri: DH. SAİDd. 1-342 (H-29-12-1244).

6 Eserin hem elyazması hem de matbu versiyonlarını değerlendirerek ortaya koyduğumuz geniş bir inceleme, transkripsiyonlu tam metin ve günümüz Türkçesine çeviri çalışmasını yayımlamak üzereyiz.

bir şey yapacak olursa veya zamanın şartlarına aykırı hareket etmek isterse diğerleri büyük bir cesaretle bunu engelleyerek milletin kurulu düzenini korurlar ve kötü niyetli hareket edenlere kimsenin arka çıkmasına fırsat vermezler. Suç işleyenler hakkında her kim olursa olsun kanunun belirlediği ceza verilir ve yerine getirilir. Böylece, toplumca istenmeyen menfi hareketlerin yapılmasına meydan verilmediğinden bütün memurlar ister istemez geçerli yasa ve kurallar her neyse ona göre hareket ederler.

Memurlar devlet işlerine dair fikirlerini açıkça söylerler. Devlet işlerine dair yapılan müzakerelerde hepsi de korkmadan bildiğini serbestçe söyleyip devlet ve milletleri hakkında faydalı görüşler ortaya koyarlar. Yani her meselenin bütün yönleri etraflıca konuşulur ve böylece karşılaştıkları devlet sorunlarını daima bu şekilde yoluna koyup çözerler. İşte bu şekilde devlet ve milletin yok olmasına sebebiyet veren tek tip görüş ve yanlış fikir ile mevcut düzenin bozulması ortaya çıkacağı gibi bu usulle büyük sorunların çözülmesi de hiçbir devlette mümkün olmaz.

Memurların ve milletvekillerinin yaptıkları işler denetlenir. Özellikle anayasa usulüyle yönetilen ülkelerde, yani meşrutiyet hükümeti denilen yönetime sahip devlet ve milletlerde halk tarafından seçilen ve geçici bir süreyle devleti yönetmeye gönderilen milletvekilleri, parlamento adı verilen millet meclisinde bakanların yaptıkları işleri denetleyip idari uygulamaların konulmuş kurallara uygun şekilde olmasını kontrol ederler. Böylece her durumda mevcut kanunlarının uygulanmasını ve yürütülmesini sağlayarak devletin kalkınmasına ve milletin refahının yükselmesine gayret ederler. Memurlar devletin kendilerine sağladığı yiyecek, içecek ve başka yardımların dışında farklı bir isim kullanarak başka devletten gereksiz şeyler almak, çalmak veya hediye adı altında bir şeyler almak gibi zararlı hareketlerde bulunmaya cüret ederek halkın hukukunu çiğneyip kanun ve kaideleri ihlal etmezler. Kendilerini böylesi işlere yöneltecek bu tarz zorunlu ihtiyaçları da olmaz. Bu gibi nahoş şeyleri yapma sevdasında olanlara da meslektaşları göz açtırmadığından bu türden istenmeyen durumlar meydana gelmez. Böylece bütün memurlar, makamlarındaki geleceklelerinin kendilerinin iyi yönetim göstermelerine bağlı olduğunu ve şundan bundan kendisine bir zarar gelemeyeceğini bilerek bütün zihni mesaisini yalnızca görevini tamamıyla yerine getirmek, devletin kalkınmasına çalışmak ve meslektaşları arasında itibar kazanmak gibi faydalı şeylere harcarlar.

Memurlar liyakat esasına göre seçilir. Gerekli olmadığı halde sadece birilerini kayırmak veya birilerini geçindirmek için yeni memurluk kadroları açmazlar ve lüzumsuz binalar inşa ettirerek devletlerini gereksiz masraflara sokmazlar. Gereksiz memurları bulunmadığından memur sayısı fazla değildir ve bundan dolayı da sırf biraz da başkaları geçinsin diye hatası olmadığı sürece memurları görevden almazlar veya yerlerini değiştirmezler. Ayrıca bir memur işinin gerektirdiği şartları taşımıyorsa diğerleri onun yetersizliğini ortaya koyarak istifa

etmesine, azledilmesine veya değiştirilmesine kendisini ve amirlerini mecbur bırakırlar. Gerekli özellikleri taşımayan adamlara rüşvet ve iltimas ile memurluk verilmez ve halk böylesi ehil olmayan kişilerin eline teslim edilmez. Aynı şekilde devlete yarar sağlayacak bir iş yapmayan, girişimde bulunmayan veya görev alanında gerekli liyakati ortaya koymayan memurlara çeşitli vesilelerle terfi ve ödüller vermezler.

Memurlar iyi eğitim görmüş kişiler arasından seçilir. Bütün memurlar, büyük ve gelişmiş okullarda uzun süre çeşitli fen ve sosyal bilim alanlarında eğitim alıp birçok konuda bilgi sahibi olurlar. Yabancı dile aşına olup devletlerinin görüşlerini ve yaşadığı dönemin eğilimlerini bilirler. Bunlar, mevcut hükümetin ve milletin durumu, devlet yönetimi, dış ülkelerle ilişkilerin korunması, devletler arasında geçerli uygulamalar gibi devlet yönetiminde gerekli olan bilgileri ve incelikleri bilen insanlardır. Devlet işleri hakkında etraflı kanun, yönetmelik ve yönergeler bulunduğundan, kendilerinin yapması lazım gelen işleri usulüne uygun olarak yaparlar. Memurlar görevlerinde uzun süre de devam ettiklerinden buldukları makamlarda yapılması lazım gelen işlere hâkim insanlardır. Bunlar, ortaya çıkan meseleleri usulüne uygun olarak kolaylıkla hallederler ve devletleri tarafından takdir edilmek ve ödüle layık görülmek amacıyla idareci olarak görev yaptıkları yerlerin gelişmesine, sorunların çözülmesine, halkın memnuniyetine ve refahına çalışarak mevcut gelişmişlik seviyesini günbegün daha da yükseltirler. Bunların tamamı bilgili insanlardır ve devlet idaresinde düşünce ve uygulamaların karışıklırlara dayandığını bildiklerinden sorunların çözümünde fikir farklılığından dolayı birbirlerine düşmanlık besleyerek devlet işlerini aksatmazlar.

Devlet dairelerinde gereksiz yazışma ve evrak işleri yoktur. Birçok devlet meselesini yürürlükteki yasalar ve şahsi bilgileriyle kendi başlarına halledecek seviyede muktedir insanlar olmalarından dolayı taşra memurları öyle her işi yapmak için bakanlardan ve yüksek bürokratlardan izin isteyerek devlet dairelerini birçok anlamsız evrakla doldurmazlar. Böylece önemli devlet işleriyle meşgul olmaları gereken yüksek dereceli memurlar bir takım küçük işlerle uğraşmazlar ve halkın yararına olacak öncelikli işlerle meşgul olarak devletlerine daha çok hizmet etmiş olurlar.

Vergiler insanların gelir durumuna uygun şekilde alınır. Halktan alınan vergiler kişilerin gelir ve ticaretine göre devlet tarafından özel hazırlanmış oranlara ve tarifeye göredir ve burada gösterilen oranlardan fazla kimseden para alınmaz. Avrupa devletlerinin harcamaları da belirlenmiş gelirlerini aşmaz. Halk üzerinde ağır vergiler olmadığından ve memurların da belirtilen sebeplerden dolayı halktan fazla şey almaya güçleri olmadığından halkın kazancının çoğu kendilerinde kalır. Bu sebeple insanlar kârlarını ve menfaatlerini geliştirmeye gayret ettiklerinden ülkeleri kuvvetlenir ve kalkınmış olur.

Avrupa devletleri mümkün olduğunca savaşmamayı tercih ederler. Çünkü bu devirlerdeki savaşlar öyle eski zamanlarda olduğu gibi şahsi güç ve milli kahramanlıklar ile olmayıp çeşitli bilimsel sistemler ile büyük masraflar gerektirdiğinden, mesela savaş sırasında bir devletin ne kadar masrafının ve kaybının olacağını çok iyi hesaplar. Mağlubiyetin mevcut halin büsbütün kötüleşmesine sebebiyet vermesi şöyle dursun, o savaş sonunda yeni topraklar kazanmış olsa bile o yerlerden elde edilecek gelirler o memleketlerin masraflarına gideceğinden savaş sırasında oluşacak kayıpların giderilmesine ve tüccarlar ile diğer insanların zararlarının karşılanmasına da hiçbir katkısı olmayacağını bilirler. Bundan başka, savaşta yeni ele geçirilen yerlerde meydana gelen fazladan büyük sorunlarla uğraşmaktan asıl memleketlerinin dirlik ve düzeninde zararların oluşması ve savaş yüzünden mevcut nüfuslarının zayiata uğraması gibi çeşitli tehlikeli durumların ortaya çıkması da mümkündür. Bundan dolayı, Avrupa devletleri arasında Napolyon'un düşürülmesinden sonra Viyana'da imzalanan genel barış anlaşması ile oluşan yeni devletler dengesinden beri savaş meydana gelmemiştir. Bu bağlamda devletler arasında bir sıkıntı ortaya çıktığında sorunlar kalem kuvvetiyle veya başka vasıtalarla çözülmektedir. Gücün ve ilerlemenin en büyük düşmanı olan savaşın yarattığı zararların olmaması, devletlerin mevcut düzenlerinin ve refahlarının yükselmesine yardım eden en başlıca husustur. Bununla birlikte, tedbirli olmanın gereğine de inanarak her zaman savunma işlerine dair yeni yöntemler geliştirmeye gayret gösterirler ve sınır bölgelerinde siyasi güçlerini ve düzenlerini askeri tedbirlerle korurlar.

Avrupa'da insanlar askerliğe önceden belirlenmiş bir süre için alınır ve subaylar özel olarak yetiştirilir. Subaylara ait çok sayıda modern ve düzenli okullar olup askeri öğrenciler bu okullarda sosyal ve fen bilimleri ile askerliğe dair dersler okurlar. Eğitimini tamamlayan askeri öğrenciler sınava girdikten ve yetenekleri ve bilgileri belirlendikten sonra usulüne göre subay olarak göreve başlatılırlar. Bu subaylar savaş sırasında zafere ulaşmak için gerekli bütün ön hazırlıkları yapıp için yeni metotları uygularlar ve askerlerin amaçsızca kaybedilmesine sebebiyet vermezler. Savaşta sakat kalan subaylar ve sıradan askerler için özel evler yaptırılarak sefaletе düşmelerine izin verilmediği gibi vefat etmeleri durumunda ailelerine devlet tarafından aylık maaş ödenir.

Avrupa'da eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapıldığı bilim ve sanat kurumları çok gelişmiştir. Bilim ve sanat konularının daha etkili şekilde öğretilip uygulanmasına yarayan rasathaneler, anatomi salonları, hayvan iskeletleri ile doldurulmuş hayvanların ve maden örneklerinin teşhir edildiği büyük müzeler ve galeriler vardır. Bundan başka canlı olarak görülmesi için her birisinin karakterine göre düzenlenmiş bölümlerde tutulan ilginç ve nadir vahşi hayvanların bulunduğu çok düzenli hayvanat bahçeleri ile çok sayıda bitki çeşitlerinin bulunduğu botanik bahçeleri de yapılmıştır. Eski sanatların yok olmaması eski eserlere çok önem verirler. Mermer heykelleri, tabloları ve nadir ve kıymetli sanat eserlerini bir araya

toplayıp teşhir etmek ve araştırmalar yapmak amacıyla sanat merkezleri inşa etmişlerdir. İcat yapan insanlara birçok özel imtiyazlar sağladılar. İşini daha da ilerletmek ve geliştirmek maksadıyla her insan her türlü bilim ve sanata dair çeşitli şeyler icat edip buluşlar yaptılar. Bundan dolayı bir taraftan mevcut bilim sahaları ilerlerken bir taraftan da kimsenin bilmediği çeşitli nadir ve kıymetli sanayi ürünleri keşfedilir ve bu sayede vapurlar, trenler ve bin kişinin ancak yapabileceği ürünü çok kısa sürede hızlıca yapan fabrika makineleri ve telgraf sistemi gibi sayısı ve tasviri imkânsız halkın hayatını kolaylaştıran birçok faydalı şey yaratılarak halkın refahının artırılmasına imkânlar yaratılır. Bu bağlamda Avrupa'da sağır-dilsiz ve körlere kadar herkesin eğitimi için okullar ve eğitim kurumları inşa edilmiştir.

Avrupa'da basın yayın ve kültür faaliyetleri serbestçe yapılır. İsteyen herkes icat ve tecrübe ettiği konularda kitaplar yazarak bastırır ve yeni nesillere aktarır. Bu sayede bilim ve sanatların ulaştığı seviye geçmişte olduğu gibi kaybolmaz. İster erkek olsun ister kadın yazıp okuyamayan bir kişi Avrupa'da oldukça nadir görülen bir durumdur. Herkes yaptığı işe ve şahsi masraflarına dair defter tutar ve ticaret ve sanatını kurallarına göre yaparak daimi olarak mevcut gelirlerini çoğaltmaya ve durumlarını geliştirmeye çalışırlar. Böyle şeylerden dolayı devletin ve milletin asayişini ve huzurunu bozacak şeyler yapmazlar. Aksine, mevcut kanunlarının uygulanması ve memleketleri için zararlı olan durumların ortadan kaldırılması doğrultusunda canla başla çalışarak ülkelerinin refahını koruyup kolladılar. Avrupa devletlerinin çoğunda basın-yayın özgürlüğü bulunduğu için ortaya çıkan yeni görüşler ile yerleşim birimlerinde meydana gelen çeşitli olayları sayısız gazeteler aracılığıyla her gün dünyaya yayarlar ve insanları dünyadaki gelişmelerden haberdar ederler. Avrupa insanı eğitilmiş olduğundan ülkelerinin kanun ve kurallarını iyi bilirler ve bundan dolayı Avrupa'da devlet idaresi oldukça kolay hale gelmiştir.

Avrupa'da insanların hak ve hürriyetleri vardır. İnsanlar eğitilmiş olduklarından dolayı polisler veya memurlar insanların hürriyetine ağır gelecek kaba ve katı muamelede bulunmazlar. Kanunlara ve toplumca geçerli kurallara karşı bir davranışta bulunmadıkça kimse kimseye ne sözlü ne de davranış olarak haksız bir şey yapabilir. Haksızlık olduğu takdirde herkesin onurunu ve haklarını korumaya kanuni gücü ve hakkı vardır. Mahkemelerde uzun süre tahkikat ve incelemeler yapılarak suçlu sabit görülene her kim olursa olsun kanunun öngördüğü ceza verilir. Suçu ve kabahati mahkemece sabit olmayan şahıslara ceza vererek mağdur olmalarına da fırsat verilmez. Halkın mutluluğu ve refahı devletin devamının başlıca sebebi olduğundan büyük ve küçük bütün insanların huzuru ve memnuniyetine dikkat edilir. İnsanlar hükümete ve devlete zarar vermedikçe istedikleri şekilde eğlenirler ve hiç kimse bunlara engel olmaz. Hatta devletler halkın gönlünü kazanmak için her bir memlekette halka açık büyük ve düzenli parklar, tiyatrolar, dans salonları ve gazino gibi eğlence yerleri yaparlar. Bütün halk belirli günlerde oralara gidip az masrafla eğlenirler. Eğlenceyi sevdiklerinden herkes para bulmak için işlerini daha da geliştirmeye ve daha çok kazanmaya gayret ederler.

Avrupa'da dört bir yana yayılmış geniş ve düzgün yollar ile güçlü ve büyük köprüler ulaşımı kolaylaştırmıştır. Avrupalılar ticaret kapasitelerini artırmada ve ziraati geliştirmede hayati bir unsur olan taşımacılık alanında önemli gelişmeler elde etmişlerdir. Üzerine küçük taşlar döşeyerek ve büyük köprüler inşa ederek yolları şose dedikleri gelişmiş yollar haline getirmişlerdir. Bu yolların iki tarafına su arkları yapmışlar ve yollar bozulduğunda yapılacak tamir çalışmaları sırasında kullanmak üzere yol kenarlarına belirli mesafelerde taşlar koymuşlardır. Her köyün ahalisinden bu işle ilgilenmesi için işçiler tayin ederler ve yolların düzeninde en ufak bir sıkıntı olduğunda bunlar gerekli tamiraty yaparlar. Köy ve kasabalarının yolları bile beş altı arabanın yan yana geçebileceği kadar geniş ve bakımlıdır. Hatta yol kenarlarına bir hizada olmak üzere güzel görünüşlü ağaçlar dikerek ve bunları düzgün şekilde budayarak bütün yollarını bayağı bir bahçe gibi tertipli yaparlar. Her memlekette dilicans dedikleri lüks ve konforlu yol arabaları vardır. Yolculuk sırasında her saat başı araba atlarının tutulduğu özel düzenli posta noktaları vardır ki yolcular isterlerse yalnız, isterlerse başkalarıyla beraber bu arabalara binerler ve saat başı atları değiştirerek yorulmadan ve huzurla birçok uzak yerlere giderler.

Demiryolları çok gelişmiştir. Ulaşımı daha da geliştirmek için büyük paralar harcayarak demiryolları, tüneller, güçlü ve büyük kemerler, köprüler ve setler inşa etmişlerdir. Avrupa'nın birçok noktası arasına demiryolu hatları çekmişler ve çok uzak yerlere trenlerle adeta odada oturur gibi pek ucuz bir ücretle büyük bir rahatlıkla giderler. Trenlerin gittiği demir yollarının üzerinde her on beş dakikalık mesafede bir yolun iki tarafında içinde daimi olarak memurların bulunduğu küçük kabinler vardır. Bunlar yolun herhangi bir noktası bozulur gibi olduğu anda tamirini yaparlar. Bu trenlerin uğrayacağı bütün yerlere köyler de dâhil olmak üzere istasyon adı verilen saray gibi taştan yapılmış büyük intizamlı binalar inşa edilmiştir. Trene binmek üzere gelen yolcular burada kendilerine ayrılmış kadife sandalyelerle bezeli aynalı odalarda beklerler. Bu istasyonlarda ayrıca kafeler de bulunduğundan istedikleri her şeyi zahmet çekmeden alabilirler. Avrupa'da yaşayan halk tarlada ürettiği mahsulü ve fabrikalarda imal ettiği çeşitli çeşit pek çok eşyayı da trenlerle kolaylıkla ve ehven masraflarla diledikleri yere naklederek kesintisiz ticaret yaparlar. Her şehirden her gün en az üç dört kere, her birisinin içine otuz kırk kişinin girebileceği ve çok miktarda mahsul ve eşyanın yüklenebileceği büyüklükte otuz kırk adet birbirine bağlanmış vagonu olan trenler çıkar.

Ulaşım ve nakliyat imkânları tarım ve ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Avrupa memleketlerinin hiç birisinde tarım ve ticaretin zayıflamasına ve hatta krize girmesine sebebiyet verecek şeyler olmaz. Halkın çoğunluğunu oluşturan çiftçiler ve sanatkârlar, ürünlerinin ve emeklerinin karşılığını her zaman aldıklarından ülkenin iktisadi güvenliği ve refahı günden güne gelişir. Ülkeler arasında yapılan seyahatler, yani uluslararası turizm faaliyetleri de bu ülkelerin gelişmesine ve kalkınmasına vesile olmaktadır. Ülkenin ve halkın daimi olarak

ileriye gitmesi ve gelişmesi için halka destek ve teşvikler verildiğinden memleketlerinin tamamı bayındır ve kalkınmış hale gelmiştir. Öyle ki düz yerler şöyle dursun kayalık dağların üzerlerindeki taşları bile kırdırıp etrafına setler yapmışlar ve kullanılmayan bir tek karış yer bırakmamışlardır. Tarım usul ve tekniklerini öylesine geliştirmişlerdir ki tarlaları iki yılda bir nadasa bırakmak amacıyla toprağı boşta tutmazlar.

Avrupa’da köyler ve kasabalar da çok gelişmiştir. Büyük şehirlerden küçük köylere varıncaya kadar her yerde düzgün ve bakımlı büyük hastaneler olduğu gibi bu hastanelerde görev yapan pek çok sayıda doktor vardır ve bu sayede ülkelerinin nüfusları günden güne artış gösterir. Memleketlerinin her tarafında birbirine onar-on beşer dakikalık mesafelerde büyük köyler vardır. Bu köylerin bütün evleri taştan ve birbirine yakın olarak yapılmıştır. Bir yerden bir yere giderken binaların olmadığı ve yollarda yürüyen insanların hiç görülmediği bir bölge yoktur. Bir memleketten uzak bir başka memlekete giderken sanki büyük ve uzun bir tek şehrin içinden geçiliyormuş gibi hissedilir, çünkü çıkış noktası ile varılacak nokta arasında evlerin ve çiftliklerin olmadığı bir yer veya kısım görülmez. İnsan hayatını kolaylaştıran yüksek gelişme ve ilerlemeler yarattıklarından normalde meşakkatli bir iş olan yolculuk ve seyahat işleri oldukça Avrupa’nın her tarafında kolay ve rahat hale gelmiştir.

Dilicans denilen lüks atlı arabalar çok yaygındır. Bu arabalar her gün bir yerden başka bir yere müşterisi olsun olmasın tarifede belirtilen saatinde hareket eder. İnsanlar bu arabalarla ve trenlerle işlerinin olduğu yerlere kolaylıkla gittiklerinden ve seyahati de sevdiklerinden dolayı yolculuk yapan yüz binlerce insan vardır.

Oteller yolculara kolaylık sağlamıştır. Avrupa’nın her bir memleketinde köylere varıncaya kadar yolcular için yapılmış hotel denilen sayısız saray gibi binalar vardır. Buralar, içinde sık sandalyeler, aynalar, türlü türlü güzel eşyalar ve temiz yataklarla düzenlenmiş mekânlardır. Bu otellerde bulunan odalarda çeşit çeşit gümüş şamdanlar, sofrta takımları, her türlü yiyecek ve kabiliyetli çok sayıda hizmetçi bulunduğundan herkes canının istediği gibi hareket edip kendi evinde veya dairesinde göremeyeceği derecede rahat hissedebilir. Bundan dolayı, yolcular gittikleri yerlerdeki ahaliye asla yük olmazlar.

Seyahatin kolaylaşması turizm faaliyetlerine hız vermiştir. Seyahate çıkarken insanlar yanlarına çok fazla eşya, pahalı ve gösterişli şeyler ve hizmetçiler almaz ve bu tarz gereksiz masraflar yapmaya ihtiyaç duymaz. Aksine, normal olarak uzak yerlere tek başlarına seyahat ederler ve gittikleri yerlerde otellerde kalırlar. Birçok uzak şehirlere çok da pahalı olmayan fiyatlarla kendi evlerinde bile bulamayacakları bir rahatlıkla gidip gelirler. Bu kolaylıklardan dolayı, birçok insan dünyanın çeşitli bölgelerini ve farklı milletlerini kısa süre içinde gidip görererek bilgi ve görgülerini artırır.

Avrupa'da şehirler bakımlı, caddeler geniş ve düz, binalar sağlamdır. Köylere varıncaya kadar bütün binalar ve evler firmalar tarafından göze de hoş gelecek tarzda taştan sağlam olarak inşa edilir. Avrupa'da caddeler oldukça geniş ve düz olup kaldırımları sağlam yapılmıştır. Caddelerin daimi olarak temiz kalması için görevliler tayin edilmiş olduğundan yaz mevsiminde de günde iki defa delikli arabalarla buralar sulandığından kışın çamurdan, yazın da tozdan dolayı gelip geçenler sıkıntı çekmezler. Bakkal ve kasap dükkânlarına varıncaya kadar her caddede bulunan bütün dükkânlarda gaz dedikleri sayısız ışıltılı lambalar bulunduğundan insanlar ta sabahlara kadar caddelerde gezerler ve eğlencelerinden geri durmazlar. İnsanların çoğu da kendilerine ait olmayan kiralık evlerde uzun süreli olarak otururlar ve evlerinde çıkan yangınlar sebebiyle muhtaç duruma düşmezler.

Avrupa'da şirket hisse senetleri büyük yatırımlara kaynak bulmada kullanılan bir yöntemdir. Vatandaşların refahı için yapılan işlerin gerçekleştirilmesinde uygulanan metotlardan birisi de belirli şirketler kurarak bunlar adına hisse senetleri bastırarak ve bunları belirli fiyat, usul ve kurallarla satıp kaynak yaratmaya dayanır. Bu sayede elde edilen gelirlerle demiryolları, vapur, büyük kanal ve benzeri büyük projeler kolaylıkla yapılır. Ortaklıklarla ve katılım ile yapılması gereken kalkınma işleri bu şekilde gerçekleştirilir ve elde edilen gelirler satılan hisse senedinin oranına göre dürüstçe hemen hisse sahibine ödenir. Böyle şeylere fesat karışmadığından insanlar kazanacaklarına emin olurlar ve bu sebeple de insanların bu türden yararlı yatırımlara rağbetleri günden güne artar. Bu metodun Avrupa memleketlerinin kalkınmasına pek çok faydası olduğu anlaşılmıştır.

Bankalar kredi vererek kalkınmaya yardım ederler. Varlıklı insanlar tam bir güven içinde parasını bankalara yatırır ve bunun üzerinden kazanç elde ederler. Sermayeye ihtiyacı olanlar ise bankaların usul ve şartlarına göre kefil ve rehin göstererek borç alır ve bununla ticaret yaparak kazanç elde ederler. Kısacası, ne zengin insanların parası atıl ve yararsız durur, ne de sermayesi olmayanlar çaresiz ve sefil kalır. Bu şekilde, mevcut zenginlikleri memleketlerinin dışına çıkmadığı gibi, aksine daha da çoğalmış olur.

Avrupa'da ihracata önem verilir. Avrupa'da ihracatın ithalattan fazla olmasına dikkat ederler. Zaruri ihtiyaç olmayan başka memleket mallarına pek ağır gümrük vergileri koyarak başka ülke mallarının kendi ülkelerine kolayca girmemesine özen gösterirler. Bununla birlikte, kendi ülkelerine başka memleketlerden para girişi sağladığı için dışarıya sattıkları kendi mallarından hiç gümrük vergisi almazlar. Bu usul ile kendilerini ve ülkelerini zarara sokacak şeylerden korudukları gibi zenginliklerini de günden güne artırırılar.

Posta sistemi ve telgraf çok gelişmiştir. Haberleşme teknikleri öylesine gelişmiştir ki köylere varıncaya kadar mektup götürüp getiren düzenli posta sisteminden başka Avrupa'nın

her tarafında yeni icat modern telgraf sistemleri kurmuşlardır. Viyana’da önemli bir olay meydana gelse bunu on dakikada Paris’teki telgraf merkezine bildirmek mümkündür. Demiryollarının kenarlarına sırasıyla birbirine kırk elli adım aralıklı direkler dikilir ve teller bunların üzerlerine bağlanır ve tellerin bir ucu, tren istasyonlarındaki ayaklı büyükçe masa saatine benzer bir alete bağlanır. Telgraf yoluyla bir haber geldiği zaman bu aletin camlı kısmının üzerinde yelkovan benzer ibre hareket etmeye başlar. Bu işaretlerin anlamını bilen telgraf memurları belirtilen işaretlerin hangi harfleri gösterdiğini anlayarak yazıya çevirerek gereğini yaparlar. Kendileri de bir şey bildirecekleri vakit bu aletin aşağı kısmında bulunan tunçtan kulp gibi düzeneği hareket ettirerek öbür noktadaki alıcıya işaretler gönderir ve oradaki alet de hareket edince haber ulaşmış olur.

Yazarın Etkilendiği Eserler

Mehmed Rauf, babası Sadık Rıfat Paşa’nın Viyana elçiliği sırasında yanında bulunduğu dönemden itibaren daha on üç yaşındakken Avrupa’yı görüp anlamaya başlamış, zihninde Avrupa’ya dair oluşan görüşlerini buradaki şehirlere yaptığı ve eserinde anlattığı yaklaşık dört aylık seyahatinde geliştirme imkânı bulmuştur. Bundan dolayı Avrupa Layihası’nda Avrupa devletlerine ve toplumlarına dair görüşlerini hiç şüphesiz esas olarak kendi tecrübelerine dayalı olarak oluşturduğu söylenebilir. Ancak yazarın, başta babası Sadık Rıfat Paşa’nın eserleri olmak üzere çeşitli yazar ve devlet adamları tarafından ortaya konulmuş eserlere vakıf olduğu ve bunlardan etkilendiği de açıktır. Bu ortak görüşlere bakıldığında 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa toplumlarının özellikleri konusunda bir fikir birliği olduğu, bunun da oldukça olumlu, gıpta edilen ve örnek alınması gereken bir imaja dönüştüğü görülür. Mehmed Rauf’un özellikle memur seçimi, memurların eğitimi ve kendilerini güvende hissetmeleri konusu ile ulaşım ve telgraf hususundaki görüşleri özgün olsa da birçok konuda Sadık Rıfat Paşa’nın “Avrupa’nın Ahvaline Dair Risale” (1837-1838) ile Seyyid Mustafa Sami Efendi’nin “Avrupa Risalesi” (1838) isimli eserlerinde dile getirilen görüşlerden etkilendiği barizdir.

Mehmed Rauf’un aşağıdaki konularda babası Sadık Rıfat Paşa’nın yazdığı “Avrupa’nın Ahvaline Dair Risale”de ortaya konulan görüşlerden ciddi şekilde etkilendiğini karşılaştırmalı olarak şu şekilde gösterebiliriz:

a. Ülkelerin güçlenmesi için en gerekli hedefler

Mehmed Rauf

“Avrupa’nın şimdiki sivilizasyonu iktizâsınca tezyîd-i kuvvet ü miknet ve ma’mûriyyet-i mülk ü devlet mişillü menâfi-i lâzime-i düveliyeyi haylî vahtdan berü Avrupa devletleri ancak *teksîr-i efrâd ü millet* ve *i-mâr-ı mülk ü memleket* ve *istirâhat-i teb’a vü millet* gibi mevâd-ı mütenevvi’a-i nâfi’a ile istihsâl ve istikmâl eylemekte oldukları...”

Sadık Rıfat

“Avrupa’nın şimdiki sivilizasyonu, ya’nî usûl-i me’nûsiyet ve medeniyeti iktizâsında menâfi-i mülkiyye-i lâzımelerinin ilerlemesini ancak *teksîr-i efrâd-ı millet ve i‘mâr-ı memâlik ü devlet ve istihsâl-i âsâyiş ü râhat* esbâb-ı ‘adîdesiyle icrâ ve istihsâl etmekte...”

b. Gelişme ve ilerleme hedeflerinin gerçekleşmesi için en gerekli şartlar

Mehmed Rauf

“devletin mevkuûf-ı ‘aliyyesi olan *emniyyet-i cân u mâl ve vikâye-i ‘ırz u nâmûs* mevâd-ı esâsiyye ve mukteziyyesi Avrupa’nın kâffe-i maḥâl ü mevâki‘inde nice eyyâmdan berü ḥâşıl olduğı...”

Sadık Rıfat

“bu mādde-i lâzimenin üss-i esâsı daḥi, her bir aqvâm u milletin *cân ve mâl ve ‘ırz u ‘tibârı ḥakḫında emniyyet-i kâmilelerinin istihsâline...*”

c. Memurların seçiminde liyakat, memurların hakları ve sorumlulukları

Mehmed Rauf

“umûr-ı me’mûrelerinde bir gün sū-i ḥareketleri vukû‘ bulmadıkça... *bilâmücib ‘azl ü tebdîl etmediklerinden...* öyle nâ-ehil adamlara rüşvet ve iltimâs ile me’mûriyyetler verilüp ve ḥalk anuñ yedine teslim olup da... meşâlih-i ḥukûmetin teşvişine sebep olmak mişillü ḥâlât-ı muzır vukû‘ bulmaz.”

Sadık Rıfat

“büyük cünḥası olmadıkça veyâḥud *icâbât-ı ḥakḫiyyesi vukû‘ bulmadıkça tebeddülât ve te’dibât vukû‘ bulmaz...* rüşvet ile maşlaḥat göremezler ve nâ-ehil olan şahsa rüşvet ve şefâ‘at ile emr-i ḥukûmeti tefvîz edemezler.”

d. Avrupa devletlerinin savaştan mümkün olduğunca kaçınmaları

Mehmed Rauf

“ḥâlât-ı mergûbe ve müstaḥsene ile devletler birbirlerine kesb-i teferruk eylemekte olup yoḥsa evâ’ilde olduğı vechile ḥuşûl-i sa‘âdet-ḥâl zımnında beyne’l-düvel maḥâlât ve muḥârebât zuḥûr edüp de bil‘akis mülk ü devletlerinin ḥâl-i intizâmına ḥalel gelmesinden begâyet şaşınurlar.”

Sadık Rıfat

“sulh h arb  zerine m reccah olup.. .elbette ic b t-ı muh reb t  zre kuvve-i  askeriyye ve m liyye ves 'ir m himm t-ı h rbiyyesinde vuk ' bulan telef t ve mem lik ce tahrib tı ondan ziy de olarak...”

e. Subayların yetiştirilmesi, hakları ve  nemi

Mehmed Rauf

“z bi t n-ı askeriyyeleri dağı nefer tdan olunmayup kend lerine mah s  nice r bitalu mektepleri olmağla...bilimti an isti dad ve ehliyyeti n m y n olduğdan soğra u ul   zere z bi t na b olunurlar...Ve z bi t n-ı  askeriyyelerine pek ri ayet  tmeleriyle bayağı bir m l zımın bile kral ile m l k t  tmeğe kadar kadar   i tib r  vardır...ba de'l-vef t familyalarına dağı taraf-ı devletden ma a  u m hiye dağı tah   eyleler.”

Sadık Rıfat

“as kir-i muntazamanın z bitleri  adi Ő retle nefer tdan nasb olunmayıp a h b-ı ma l m tdan olan ofisiyallerden ta yin olunup... f n n-ı mu teziyyeyi l yikiyile tahsil edip ba deh  z bi t na b olunurlar. Ve  as kir-i nizamiyye z bi tleri her yerde mu teber olarak, ha t  bir y zba ının imparator s fresinde ta am  tmekliğe kadar k dir ve isti k k ve meziyyeti olabilir ve h n-i vef tlarında bile, familyalarına i tib r  derler ve emek ve h dmetine g re m k f t tahsis  derler.”

f. Basın-yayın faaliyetlerinin ve okur-yazarlığın y ksekligi

Mehmed Rauf

“herkes ic d ve tecr be  tidiği Şeyleri yazarak ve bi nlerle ba dırarak a lfa y dig r bıraktıklarından...z k r u in şdan kend sine l zım olacak bir mekt b  yazup oğumayan Avrupa'ca bayağı n dir gibi olmasıyle...”

Sadık Rıfat

“her kim taleb eder ise, a çasını verip istediği ve te'lif eylediği kitabı tab  u temsil ettirebilir... kendi lis nını oğuyup yazmayan ve ma lah t-ı z tiyyesini id re  decek kadar Őes b ve kit b bilmeyen z k r ve in stan yok h kmindedir.”

g. Caddelerin temizliği ve aydınlatılması

Mehmed Rauf

“yaz mevsiminde dađi günde iki defa delikli kočulu arabalarla şulandığından hengâm-ı şitâda çamurdan ve vakt-i şayfa tozdan dolayı gelüp geçenler hiç zahmet çekmezler... ğaz dedikleri lâyuad münevver kandiller dađi olmasıyla tâ şabâhlara kadar soğaklarda gezüp kimse işinden ve zevk u eğlencesinden gerü kalmaz.”

Sadık Rıfat

“eyyâm-ı sayfa tozdan vâreste olmak üzere, arabalar üzerinde delikli fiçî ile sokaklar sulanıp ve hengâm-ı şitâda daği kar ve çamur süpürölüp, bu cihetlerle gelip ve giden ahâli zahmet çekmezler ve geceleri daği sık sık soğaklarda ğazlar yanıp, kimse fenere muhtâc olmaz.”

h. İhracatın teşvik edilip ithalatın zorlaştırılması

Mehmed Rauf

“zarûret üzere muhtâc olmayan emtiâ-yı sâ’ireye pek ağır gümrükler koyarak... hârice giden şeylerin kesret üzere gönderilüp...”

Sadık Rıfat

“muhtac olmayan ve yekdigeriñ memleketinden gelen emtiâ vesâ’ir bu maķûle eşyâdan külliyyetli resm alırlar ve devlet ve milletin aççası âher mülke çıkmamak için... ihrâcâtın ziyâde olması tedbirine diğkat ederler.”

Bunlardan başka zengin ve fakir herkesin hukuk önünde eşit şekilde yargılanmaları, eğitim öğretim faaliyetleri, eğitim, kültür ve araştırma kurumları, firmaların hisse senedi satarak büyük altyapı projelerini gerçekleştirmeleri, demiryolları, karayolları, oteller ve turizm faaliyetleri gibi konularda da dönemin devlet adamlarının yazdıkları arasında büyük benzerlikler görölmektedir.

Sonuç

Büyük Londra Sanayi Fuarı seyahatinde Avrupa’nın birçok önemli şehrini gezen Mehmed Rauf, anılarını *Seyahatname-i Avrupa* isimli bir kitapta anlatmıştır. Dönemin önde gelen devlet adamlarından Sadık Rıfat Paşa’nın oğlu olan yazarın kendi el yazısıyla yazdığı nüshada *Seyahatname-i Avrupa*’nın yanı sıra Avrupa’nın ekonomik, siyasi ve sosyal özelliklerinin değerlendirdiği ve yayımlanmamış bir layiha da bulunmaktadır. Daha önce hakkında araştırma ve inceleme yapılmamış olan ve Avrupa Layihası olarak isimlendirdiğimiz bu eser, yazarın

Seyahatname-i Avrupa'da anlattığı yaklaşık dört ay süren gezisine dayalı yazdığı bir görüş yazısıdır. Layihada Avrupa'ya dair dönem aydınları arasında yaygın olarak oluşmuş görüşler daha gerçekçi şekilde açıklanırken diğer eserlerde daha az görülen telgraf ve yeni ulaşım teknikleri detaylı anlatılmıştır. Eserdeki görüşler Avrupa ülkelerinde devletin görevleri, bireyin hakları, kanun hâkimiyeti, memurların ve subayların eğitimi, sorumluluğu ve hakları, eğitimin yaygınlığı ve eğitim kurumları, basın-yayın serbestliği, demiryolu ve telgraf sistemlerinin gelişmişliği, karayolu standartlarının yüksekliği, bankacılık, uluslararası ticaret ve turizmin ilerlemesi gibi konular çerçevesinde ele alınmıştır. Yazarın önemli bir devlet adamının oğlu olmasının yanı sıra devlette genç bir bürokrat olarak görev yapması Tanzimat döneminde Osmanlı Devletinin ilerleme sağlamaya çalıştığı alanlara dair kendisini geliştirmesini ve görüş düzeyinde katkı vermesini gerektirmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar/References

Akyıldız, Ali, "Sâdık Rifat Paşa," *TDV İslam Ansiklopedisi*, 35, (2008): 400-401.

Altunış-Gürsoy, Belkis, "Türk Modernleşmesinde Sefir ve Sefaretnamelerin Rolü", *bilig*, 36 (Kış 2006): 139-165.

Asiltürk, Bâki, "Osmanlı'nın Avrupa'yı Tanımasında Seyahatnâmelerin Rolü", *Kubbealtı Akademi Mecmûası* 27/1, (1998): 20-27.

-----, *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, İstanbul: Kaknüs, 2000a.

-----, "Türk Edebiyatında Gezi Kitapları Bibliyografyası", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 2, 2000b.

-----, "Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 /1-1, (2009): 911-993.

Ffrench, Yvonne, *The Great Exhibition: 1851*, London: Harvill Press, 1950.

Hillebrand, Caspar. *A Researchers' List and Bibliography of Ottoman Travel Accounts to Europe*, (2nd edition), Bonn, 2014, Erişim: 15.07.2020.

https://www.europava.uni-bonn.de/downloads/pdf/OttomanTravelAccountsToEurope_2ndEd_Sep14.pdf

Jennings, K. L. *Islam ex situ: The 'Othering' of the Ottoman at and after the Great Exhibition 1851-1901*, Yüksek Lisans Tezi, Waikato Üniversitesi, 2018, Erişim: 20.08.2020

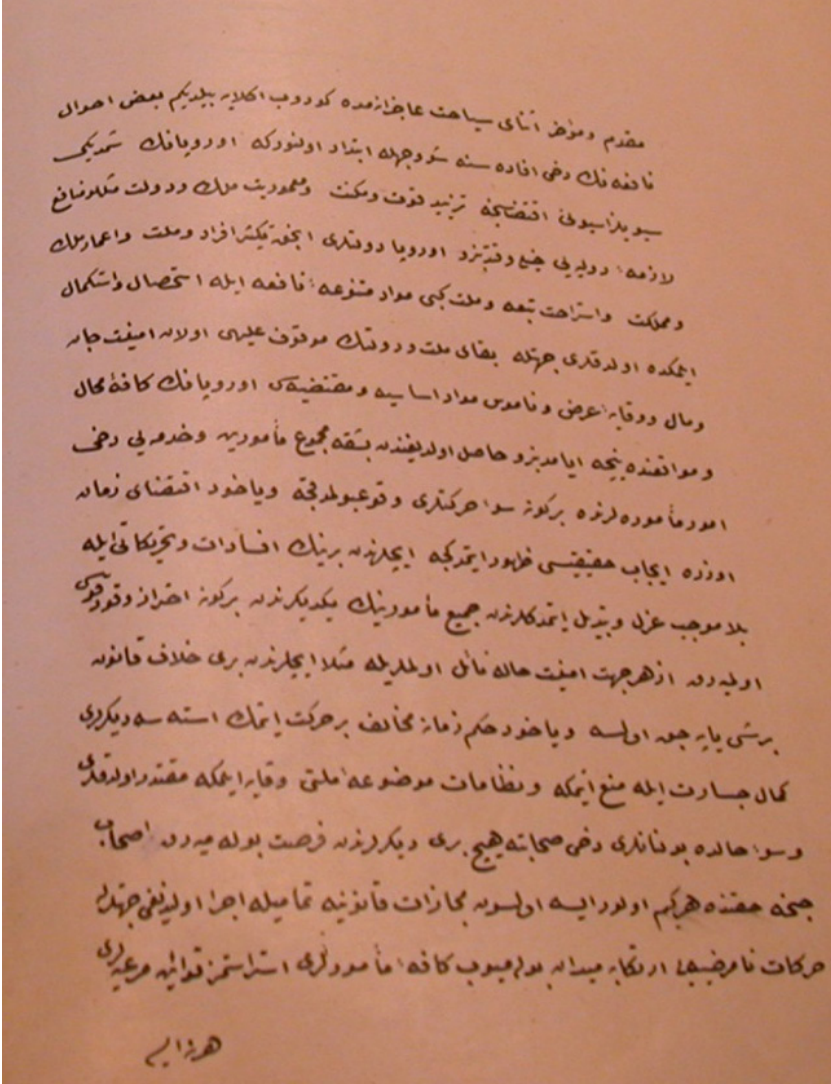
- <https://researchcommons.waikato.ac.nz/bitstream/handle/10289/12098/thesis.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Kaplan, Mehmet, İnci Enginün ve Birol Emil, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, I, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1974.
- Mardin, Şerif, *The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas*, Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2000.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani, Osmanlı Ünlüleri*, I-VI, Hazırlayanlar: Nuri Akbayar ve Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 Cilt, 3. Baskı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1983.
- Rıfat Paşa, "Avrupa'nın Ahvaline Dair Risale", *Müntehabât-ı Âsâr*, 2. Cilt, İstanbul: Tatyos Dividciyan Matbaası, (1290/1874): 1-12.
- Semiz, Yaşar, "Sadık Rıfat Paşa (1807-1857) Hayatı ve Görüşleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, (1994): 135-144.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, 2. Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet, "Sadık Rıfat Paşa ve Avrupa Ahvâline Dâir Risâlesi", *Liberal Düşünce* 3, (1996): 115-124.
- , *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Şirin, İbrahim, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Ankara: Lotus, 2006.
- , "Seyahatnamelerin Sosyal Bilimlerde Kullanım Değeri: Seyahatname Metodolojisi Geliştirmenin Zorunluğu", *Türk Yurdu* 33, 310, (2013): 38-43.
- , "Dünya Fuarları ve Osmanlı Modernleşmesi", *Journal of History Studies* 9/2, *A Tribute to Prof. Dr. Ali Birinci*, (2017): 189-204.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1982.
- Turan, Fikret, "Forming the Modern Lexicon of Tanzimat Turkish: Words and Expressions of Modernity in Seyâhatnâme-i Londra", *Turkic Languages* 11/ 2, (2007): 159-180.
- , *Seyahatname-i Londra: Tanzimat Bürokratının Modern Sanayi Toplumuna Bakışı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Türkdemir, Dilek, "Osmanlı Devletinin Yeniden Yapılanma Sürecinde Önemli Bir Devlet Adamı: Mehmed Sadık Rıfat Paşa", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2007.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, 3 Cilt, 2. Baskı, Hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.
- Wagner, Veruschka, "Mehmed Rauf'un Avrupa Seyahatnamesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 26 (2014-2): 97-127.
- , *Imagologie der Fremde: Das Englandbild eines osmanischen Reisenden Mitte des 19. Jahrhunderts*, Göttingen: V&R Unipress, 2016.

Avrupa Layihası

Örnek Parça

(25b) Muqaddem ü mu'ahhar-ı esnā-yı seyāhat-ı ʿācizānemde görüp anlayabildiğim baʿzı ahvāl-i nāfiʿanın ifādesine şu vechle ibtidār olunur ki Avrupa'nın şimdiki sivilizasyonu iktizāsınca tezyīd-i kuvvet ü miknet ve maʿmūriyyet-i mülk ü devlet mişillü menāfiʿi-lāzime-i düveliyyeyi haylī vaqtdan berü Avrupa devletleri ancak teksir-i efrād ü millet ve iʿmār-ı mülk <5> ü memleket ve istirāhat-i tebʿa vü millet gibi mevād-ı mütenevviʿa-i nāfiʿa ile istihsāl ve istikmāl eylemekte oldukları cihetle bekā-yı millet ü devletiñ mevkūf-ı ʿaliyyesi olan emniyyet-i cān u māl ve viķāye-i ʿırz u nāmūs mevād-ı esāsiyye ve muķteziyyesi Avrupa'nın kāffe-i maḥāl ü mevākiʿinde nice eyyāmdan berü ḥāşıl olduğundan başka mecmūʿ-ı me'mūrīn ü ḥademeyi daḥi umūr-ı me'mūrelerinde bir gün sū-i hareketleri vuķūʿ bulmadıkça veyāḥud iktizā-yı zamān <10> üzere icāb-ı ḥaķīķisi zuhūr etmedikçe içlerinden biriniñ ifsādāt ü tahrikātı ile bilāmücib ʿazl ü tebdil etmediklerinden cemīʿ-i me'mūrīniñ yekdiğerinden bir güne ihtirāz u korkusu olmayarak ez-her cihet emniyyet-ḥāle nāʿil olmalarıyla meşelā içlerinden biri ḥilāf-ı kānūn birşey yapacak olsa veyāḥud ḥükmi-zamāna muḥālif bir hareket etmek istese diđerleri kemāl-i cesāret ile menʿ etmek ve nizāmāt-ı mevzūʿa-i milleti viķāye eylemeğe muķtedir oldukları <15> ve sū-i ḥāle bulunanları daḥi şāḥābete hiç biri diđerlerinden fırsat bulamayarak aşḥāb-ı cünḥa ḥaķķında her kim olur ise olsun mücāzāt-ı kānūniyye tamāmiyle icrā olındığı cihetlerle ḥarekāt-ı nāmerziyyeyi irtikāba meydān bulamayup kāffe-i me'mūrīları ister istemez ḳavānīn-i merʿiyyeleri (26a) her ne ise aña göre hareket ederler. Ve bu esās ve ʿādete mebnī nizāmāt ve uşullerini bilāmücib taḡayyūr ü ibtāl ve ḥilāf-ı uşul u kānūna ḥarekete ictisār edemedikleri cihetle, devletleri idārece ahvāl-i müşevveşe ve inķilābāt-ı mütenevviʿaya giriftār olmayarak ānbeān saʿadet-ḥālleri ilerülemekdedür. Ve müzākere-i meşāliḥde daḥi cümlesi bilā-ihtirāz bildiğini serbestce söyleyüp <5> mülk ü devletleri ḥaķķında olan müḥālaʿāt-ı ḥayriyelerini meydāna ḳoydıklarından her umūruñ icāb u aḥkāmı eṭrāfiyle açıḳdan açıḳa söyleşilmeğe meşāliḥ-i vāķıʿalarını dāʿimā yolında rüʿyet ü tesviyye ederler. İşte bu cihetle bāʿiṣ-i zevāl-i mülk ü millet olan reʿy-i vāhid ve fikri-fāsid ile nizāmāt-ı mevzūʿanın taḡyir ü maḥvı ve umūr-ı cesīmeniñ ḥāl ü ʿaḳdi hiçbir devletde cārī olmayup hele konstitisyonel uşul ile idāre <10> olunan yaʿnī ḥükümet-i meşrūta dēnilen devlet ü milletlerde ise ahālī tarafından bilintihāb müddet-i muvaḳḳata ile devletleri nezdine gönderdikleri mebʿūsāt-ı millet parlamento meclislerinde vükelāniñ ḥarekāt-ı vāķıʿalarını tedķiḳ ve umūr-ı idāreyi nizāmāt-ı mevzūʿaya taṭbīḳ edip her ḥālede ḳavānīn-i cārīyeleriniñ tenfiż-i aḥkāmına ve milletlerinin tezyīd-i saʿadet-ḥāline bezli-i saʿy u maḳderet eylerler. Farazā bir me'mūr işiniñ eri olmadıkça diđerleri ʿadem-i <15> idāresini meydāna ḳoyarak istiʿfāsına veyāḥud ʿazl ü tebdiline mecbūriyyet göstermelerinden ve her ḥālede ehl ü erbābını aramalarından nāşī öyle nā-ehil adamlara rüşvet ve iltimās ile me'mūriyyetler vērilüp ve ḥaḳ anuñ yedine teslim olup da kendüsiniñ mezālīm ü taʿaddiyātı

ve meşālīh-i nāzikedē sū-i hārekātī ile mülk ü milletin tecziyyesine ve meşālīh-i hūkūmetiñ teşvişine sebep olmağ mişillü hālāt-ı muzırra vuḳū° bulmaz. Cemī°-i me'mūrları mekātīb-i muntazama-i cesīmede <20> vaḳtiyle fūnūn-ı mūte°addide ve ma°arīf-i vafreyi öğrenüp hepsi aṣḫāb-ı ma°lūmatdır. Lisāna āşinā ve devletlerinin efkārını bilür ve mizāc-ı °aşrı tanur. Ve hūkūmet ü millet ve idāre-i ra°iyyet ü memleket ve muhāfaza-i mūnāsebāt-ı hāriciyye ve mu°āmelāt-ı cāriyye-i düveliyye mişillü idāre-i umūra lāzım gelen deḳāyıkı añlar adamlardan oldıklarından ve kāffe-i umūr-ı meşālīh ḥaḳḳında...

Avrupa Layihası – Tıpkıbasım (25b)

هذایسه ایاکدره حرکت ایدرر و بوا ساس و عادت بر بنی نظامات و اصدور بر بنی بدو
 تغییر و ابطال و خدای اصدور و قاندر حرکت اجتناب ایدرر مکتدی حرکت و دوندی
 ایدرر چه احوال مشوشه و انقلابات منزعجه کرفار او ایدرر نه ایدرر بار سهارنگا
 ایدرر و کدره در و مذکره مصالحه دشمن جمله کی بدو اختار بر بنی سبجه سبجه
 ملک و دوندی حقد و اولاد مطامعات خیر بر بنی میانه قدر قلندره هر ملک
 ایجاب و احکام اطلاقله ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر
 یولنده دولت و شعیه ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر
 واحد و کفر فاسد ایدرر نظامات منزعجه ملک تغییر و مکتدی و امور و جبهه ملک
 حل و عضدی هیچ بردوشته جاری او ایدرر هله قونستبدیل اصدور ایدرر
 ایدرر یعنی حکومت مشروطه دینله دولت و مقتدره ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر
 مدت موقت ایدرر دوندی نزدیکه کوندر دکره بمسومات مدت بار ایدرر ایدرر
 و کلا ملک حرکات واقع بر بنی سبجه و امور ایدرر بی نظامات منزعجه سبجه
 ایدرر هر حاله قوانیه جاریه لیدرر تفهید احکامه و مدتی ملک سبجه سعادتخانه
 بذل و سع و مقدرت ایدرر فضا بر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر
 ایدرر بی میانه قدر نه استغسانه و یا خرد و غزل و تبدیلیه مجبوریت کوسر ایدرر
 و هر حاله اهل و اربابی ایدرر ناسی اوله تا اهل اوله ایدرر رسوت و ایدرر ایدرر
 ما مدتی و ایدرر و خلد ایدرر بدینه تسلیم اولف بره کوندر ملک مظالم و تبدیلیه
 و مصالحه نازکه ده سوز حرکاتی ایدرر ملک و ملک تجزیه و مصالحه حکومت کوندر
 سبب اولمه سبب حالات مضه و قوع بر لیدرر جمع ما مدوری مکتب منظمه جبهه ده
 و قتله فزوه مقدره و معارف و فیه بی او کوندر هیس اصحاب معلوم ایدرر
 ایدرر و دولت ملک ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر ایدرر
 رعیت و مملکت و محافظه مناسبات خارجی و معاملات جاریه دولیه سبب ایدرر
 ایدرر لازم کلا و فایقی ایدرر ایدرر اولد قلندره و کافه امور و مصالح حقد

Avrupa Layihası – Tıpkıbasım (26a)

